

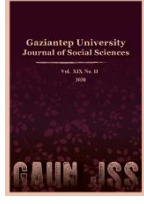
PAPER DETAILS

TITLE: Türk Tarihçiliginin İlgı Bekleyen Alanı: Askeri Tarihçilik

AUTHORS: Serdar CEM

PAGES: 2055-2074

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1564611>

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Türk Tarihçiliğinin İlgi Bekleyen Alanı: Askeri Tarihçilik

Field of Interest in Turkish Historiography: Military Historiography

Serdar Cem SEDİROĞLU^{a*}

^a Öğretim Görevlisi Dr., Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu, Ankara / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-4687-995X

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 8 Şubat 2021

Kabul tarihi: 6 Eylül 2021

Anahtar Kelimeler:

Askerî tarih,
Harp tarihi,
Metodoloji,
Disiplinlerarası çalışma,
Dönüşüm

ARTICLE INFO

Article History:

Received February, 2021

Accepted September 6, 2021

Keywords:

Military history,
History of war,
Methodology,
Interdisciplinary study,
Transformation

ÖZ

İnsanlık tarihi, ilk insandan beri kavga ve çatışma ile doludur. Tarih boyunca yaşanmış bu kavga ve çatışma durumu hakkında inceleme yapan “askerî tarih”, “harp tarihi”nden dönüşüm yaşayan ve gelişme gösteren çok yeni bir bilim dalıdır. “Askerî tarih” ifadesi; I. Dünya Savaşı’ndan sonra Batılı kaynaklarda yer almış, II. Dünya Savaşı’ndan sonra kullanımı yaygınlaşmıştır. Başlangıçta oldukça sığ, içerik ve kapsam bakımından dar bir çalışma alanı ile gündeme gelen “harp tarihi”, zamanla harplerin genişleyen boyutları ile “askerî tarih” ifadesine evrilmiştir. Bu durum, mevcut gelişmelerin sonucu doğan bir zaruretti. Çünkü ekonomi, sosyoloji, teknoloji, uzay gibi birçok faktör muharebelerin seyrini çok daha fazla etkilemeye başladı. Böylece disiplinlerarası bir hal alan askerî tarihçilik, artık askerler kadar pek çok farklı disiplinde uzmanlaşmış araştırmacıların katkıları ile gelişme gösteren çok kapsamlı bir bilim dalına dönüşmeye başladı. Bu çalışmanın amacı; Türk tarihçiliğinde yeterli ilgiyi görmemiş askerî tarihçiliğe dair güncel yaklaşımları belirlemek ve asker kökenli araştırmacıların tekelden uzak, farklı uzmanlık konuları olan akademisyenlerin disiplinlerarası çalışmalarının rehberliğinde savaş ve savaşanların tarihinin yazımında yeni esasları ortaya koymaktır.

ABSTRACT

History of humanity has been filled with conflict and fight since the first man. "Military history" investigating this conflict and fight is a very new scientific discipline that develops and transforms from "history of war". "The statement "military history"; took place for the first time in western sources after World War I, and its use became widespread after World War II. The statement history of war which was rather shallow and narrow in terms of content and coverage of field at the beginning has turned into the statement "history of military" in time with the extending sizes of wars and conflicts. This was a consequence of the current developments. Because economics, sociology, technology, space, and many factors began to affect the course of the battle much more. Thus, military discipline, which has become an interdisciplinarity, has now begun to turn into a very comprehensive discipline that is developing with the contributions of researchers who are specialized in many different disciplines as soldiers. The aim of this study is to determine the current approaches to military historiography, which has not received sufficient attention in Turkish historiography and to reveal new principles in the writing of the history of war and combatants under the guidance of the interdisciplinary works of academics with different expertise, away from the monopoly of military-based researchers.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: serdar.cem@hotmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Hans Delbrück (1848–1929) is the pioneer of the techniques of modern military history. He also dealt with tactics and technology as well as the social, political, and economic context of military operations. He was the modern at his times. From his time to the present, many things changed dealing with “War History”. But something has not changed. “Increasing of interest in military history day by day.”

In this article, namely “Field of Interest in Turkish Historiography: Military Historiography”, new analysis was made dealing with “Traditional War History” and “Military History of Today. It was made cleared what kind of changes occurred from the traditional war history to the present, “military history”, and also some findings were put forth the future of this discipline.

Searching the results of wars helps us not only to understand human being, society behavior, but also it makes much more detailed analysis of the conflicting parties. So, we can understand social, political, and economic structures and relationships better. “Military History” contribute to that.

The history of war in the Ottoman Empire began in the last quarter of the 19th century, and experienced a formalization process during the First World War. With this new process, the history of war, which began to be shaped by new approaches, that is, to draw conclusions from the strategic, operative and tactical aspects of the examination of the past. Latterly it was shown among the professional qualifications that the officer should have.

Military history started to gain importance especially after World War I, II. Until the end of the World Wars, it was put into the category called special history in the distinction of “general and special history”. Military history was not a separate type from “history”, but tried to meet the demands of experts by applying the methodology of history as a methodology.

In this study, firstly “War History-Military History Dilemma” as terminology was discussed. And use of “military history” as terminology was put forward to express much more scaled of this discipline. On the other hand, “war history” is much more dealing with operational war and principles of war. It focuses on the flux of the battle.

Following, “War History Course Contents Taught in the Military Education System” were analyzed. In the history, even if in the major burden of work in Turkish military/war history was placed on the shoulders of several military historians, nowadays it is becoming more interdisciplinary for by taking place of military history academicians. Now scholarly military history is much more popular among civil academic members.

In addition, in this study, it is questioned and asked for whom the products of this discipline must be useful and effective. For the members of academic community or military community? Of course, it can be said “both of them”. But until now, in practical it isn’t the same. Military origin historians carried out their works to meet the needs of soldiers or for strategic decision makers. Because expectations for them were so. But the academic world differed by soldiers’ and administrators’ demand. The academic community guided their works with very different perspective in the military history. They could ignore the main operation of the war. They focused largely on the values of the scientific world. So, their products were not sufficiently attracted by military members. The best alternative for this dilemma is that common working groups must be organized among the members of academic or military world. So, it would be much more effective and large scaled products at military history. And this discipline is on this way. The balance of two groups would make new ways for the development of military history discipline.

Experiences show that as long as humanity exists, violence, that is “wars”, will continue. Therefore, the main issue here is to be able to put forward exactly and accurately how the future of wars will look. In order to guess this correctly, it is necessary to carry out war history analysis at appropriate levels that reveal the war experiences of the past and rivet them with military history analysis filtered through the concept of strategy. This is possible with a very systematic and interdisciplinary approach and the joint work of experts specialized in many different functional areas. This study has concluded that as in every field, new approaches are essential in the science of history and its sub-discipline, military-war history for the future of this discipline. Because, for now, the military and war history analysis templates of the past period are far from meeting today’s needs. It is possible to say that today’s military history is a new interdisciplinary study that includes many different disciplines from sociology to engineering, from anthropology to geography, from paleography to philology.

Giriş

Her ne kadar tüm insanlık, ekseri çoğunlukla barış içinde yaşamayı arzu ediyor olsa da günümüz koşullarının dikte ettirdiği ortam ve realite; insanlık medeniyetini, çatışma ortamından ve bazen muharebelere varan gelişmelerden bir türlü alıkoyamamıştır. Milletler Cemiyeti ve hatta Milletler Cemiyeti'nin yaşattığı hayal kırıklığı sonrasında cereyan eden gelişmeler neticesinde kurulan Birleşmiş Milletler sistemi dahi, dünyamızda barış ortamını tam olarak tesis edememiştir.

Öte yandan, geçmişin büyük meydan muharebeleri şeklinde cereyan eden savaşları; her ne kadar nihayet bulmuş gibi gözükse de günümüzde nükleer, biyolojik, kimyasal silahların saldırı olasılığı, siber saldırılar, etnik ayrılıkçı hareketler, belirsizlik ve çatışma ortamı geçmişin bir nevi devamı niteliğindedir. Zira düzenli ve düzensiz savaş tekniklerinin yakın bir zamanda bir arada kullanıldığı 2006 tarihli İsrail-Hizbullah çatışması, 2014 tarihli Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı işgali yeni bir savaş türü olan "hibrit savaşı"nı tüm dünya ordularının gündemine sokmuştur (Demircioğlu 2018: 9). Konvansiyonel harp yanında düzensiz savaş, milisler, ayaklanmalar, siber savaş, uzay boyutu ve isyanları da kullanarak çok boyutlu ve karmaşık yapıyı muhteva eden hibrit savaşlarından sonrasının çatışma ve harplerin hangi yöne evrileceğini kestirmek ise oldukça güçtür. Fakat geçmişte elde edilen bilgi ve tecrübe ışığında geleceğe bir projeksiyon yapmak mümkündür.

Bu projeksiyon ise geçmişin tecrübesine sahip, yaşanmış hadiseleri disiplinlerarası bir metotla analiz ederek geleceğe dair bilimsel tahminlerde bulunabilecek ve fikirler verebilecek tarihçiler ile mümkündür. Zira tarih, geçmişin bir nevi benzerinin tekrarından ibarettir ve bu ifade genel kabul görmüş bir varsayımdır. Ancak koşullar aynı ise, aynı sonuçlar alınabilir (Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler-I 1983: 24). Tarihi hadiselerde şahıslar, metotlar ve zaman gibi parametreler değişikliğe uğramaktadır. Fakat hırslar, ihtiraslar, güç hegemonyası, üstünlük kurmak ve mutlak söz sahibi olmak arzuları devam etmektedir. Bu nedenle tarihin parametrelerini doğru analizlerde bulunarak isabetli sonuçlar çıkararak, gelişen hadiselerle karşı önceden tedbir almış oluruz. Bu iddia; devleti idare edenlerin, askerî güce yön verenlerin ve onların danışmanlarının tarih ve özellikle harp tarihi/askerî tarih konusunda engin bilgi birikimi ve tecrübeye sahip olmasını zorunlu kılmaktadır.

Bununla birlikte nasıl ki herhangi bir ulusun yakın tarihini araştırmak tarihçinin tekelinde olmadığı gibi, bir ulusun karmaşık yapısı birçok uzmanlık dalının yardımıyla anlaşılabilir. *"Yani hukukçu, iktisatçı, mali analiz yapanlar, mimarlar, mühendisler, tabipler işin içine girer...Bu nedenle yakınçağı incelemek için Osmanlıca okuyan muhtelif dallardan kalabalık bir aydın ordusuna ihtiyaç vardır"* (Ortaylı 2011: 145). Şayet tarihi bir mesele, bu kadar farklı alanlarda çalışmış bir aydın grubu perspektifinden araştırma ve inceleme konusu yapılamıyorsa, bu durumda tarihçinin kendisi çok farklı konularda uzmanlaşarak istidatlarını geliştirmek zorundadır. Ancak bu şekilde günümüz tarihçisinin disiplinlerarası bir bilim insanı kimliği ile hadiseleri ele alması mümkün olabilir. Fakat bu defa da insan ömrünün kısalığı meselesi ortaya çıkmakta, bu nedenle donanımlı ve tüm disiplinlerle ilgilenen, tecrübeli tarihçiler çok nadir olarak çıkmaktadır.

Ülkemizdeki tarih alanındaki çalışmalara gelirsek, konunun üniversitelerin tarih bölümlerine bırakıldığı görülmektedir. Tarih bölüm mezunları tarafından geçmişin analizleri yapılmakta, nadir olarak diğer disiplinlerin uzmanları da kendi alan uzmanlıkları ile tarihi konularda bilim dünyasına katkı sağlamaktadır. Tarih ve öğretiminin tüm yükünün ve sorumluluğunun sadece tarih bölümlerine bırakıldığı günümüzde, bu ağır yükün yanında diğer disiplinlerden yeterli desteği de bulamamalarının sonucu olarak tarih ilmine gönül vermiş olanlar, kendi imkânları ile diğer uzmanlık konularında da zorunlu bir gelişim arayışı içine

girmişler ve pek çok bilim alanında adeta savrulmak durumunda kalmışlardır.

Bu durum ise harp/askerî tarih alanında çok daha fazla kendini göstermiştir. Çünkü günümüzde balistik, motor, bilgisayar, yazılım, muharebe sahasında sıhhi destek ve cerrahi müdahale, psikolojik destek, bakım, ikmal ve iâşe gibi tamamen farklı uzmanlık gerektiren konularda ve bunların karşılıklı etkisini ortaya koyan harp tarihi/askerî tarih analizleri yapılması gerekmektedir. Günümüz harp/askerî tarih uzmanlarının ve geçmiş dönem bu alanda hizmetleri olan hocalarının çok farklı konularda renkli bilimsel donanımlara ve çalışmalara sahip oldukları görülmektedir. Fakat bu donanımsal zenginlik, günümüzde yeterli olmamakta ve hızlı değişim mevcut standartları daha da yukarı taşımaktadır.

Bu makalenin amacı, Türk tarihçiliğinde yeterli ilgiyi görmemiş askeri tarihçiliğe dair güncel yaklaşımları ve disiplinlerarası çalışma rehberliğinde yeni askeri tarih yazımına dair esasları ortaya koymaktır. Bu makalede öncelikle günümüzde “operasyonel askeri tarih-harp tarihi” kavramından ziyade savaş ve savaşanların toplumun çok daha fazla alanını ihtiva eden askeri tarihçiliğe dair kavramlar ele alınmış, harp tarihi-askerî tarih ikilemi ortaya konmuş, sonrasında modern teknikler ışığında askerî tarih ve öğretimi ve askerî tarih ve strateji birlikteliğine dair bulgular ortaya konmuştur.

Terminoloji Olarak Harp Tarihi-Askerî Tarih İkilemi

“Askerî Tarih”, konu ve kapsam olarak “Harp Tarihi”den çok daha geniş bir anlam içermekle beraber her ikisinin de ortak paydası harptir. Her iki ifadenin de odağında olan “harp” kelimesi, barış yolu ile çözüm yolları bulunamayan sorun ya da sorunların halli için bir devlet ya da devletler grubunun, diğer devlet ya da devletler grubuna karşı istek ve arzularını zorla kabul ettirmesidir (Akargün 1992: 01-02). Bir başka tanıma göre ise harp, iki ulusun veya çeşitli uluslardan oluşan ittifak bloklarının maddi ve manevi unsurlarının birbirleri ile çarpışmasıdır (Berkman 1949: 25). Bu tanımda öne çıkan manevi kuvvetler ile ordunun ve bu orduyu sevk ve idare edenlerin değeri ile “ordunun taşıdığı ruhi enerji”, zafere olan inanç, heyecan, mükemmel ruh eğitimi, ruhun sevk ve idaresi olduğuna işaret edilmiştir (Berkman 1949: 7).

Ünlü bir askerî kişilik olan Clausewitz’e göre ise harp, “*düşmanımızın iradesini bizim yapmak istediğimiz şekilde yapması için zorlayan bir harekettir...Amaç düşmanı silahsızlandırmaktır...Politik hedefler asıl olmakla birlikte askerî hedeflere yön verir...Bazen hem politik hedef hem de askerî hedef aynı olabilir*” (1989: 75, 77, 81).” Yine Clausewitz’e göre harpte siyasi amaç bir hedeftir. Lakin savaş, siyasi amaca ulaşmakta bir vasıta (1989: 87). Harp, siyasetin vasıtalarından biridir ve savaşa, siyaset yön verir (Clausewitz 1989: 605, 606). Alman General Erich Ludendorff ise harbe dair “*Milletler arası münasebetlerden doğan siyasi kuvvetlerle, askerî, iktisadi ve gizli kuvvetlerin hedef ve gaye uğrunda faaliyetlerinden ibarettir*” şeklinde bir tanımlama getirmiştir (Akargün 1992: 01-13).

Harp, barış yolu ile hallolmayan bir meselenin silah kullanım ile çözüm yolu olup “*siyasetin bir tazyik aletidir...Siyaset ve harp birbirini desteklemelidir.*” (Alptekin 1949: 8). Harbin gayesi; hasmın savaşıma gücünü harbe devam edemeyecek bir hale getirmek, yani hasmın harbe devam kararlılığından vazgeçirmektir. Harpte hem madde hem de ruh çarpışır ve harbin sanat yönü katidir (Berkman 1949: 8, 26).

Harbin öğretimi fikri ise Yunan tarihçi ve asker Ksenofon tarafından atılmıştır. Pers ordularında bulunması neticesinde İranlıların askerî eğitim ve öğretim düzenleriyle ilgili görüşleri ve harbe dair eserleri bu sahada ilk çalışmalardandır. Napolyon’un ordusunda bulunan ve sonrasında generalliğe yükselen İsveç asıllı Fransız General Jomini’nin (1779-1869) “Savaş Sanatının Ana Hatları” (Jomini 2002) adlı yayını ise bu alanda oldukça önemli bir çalışma olup (Berkman 1949: 13) modern askerî düşüncenin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Harp tarihi/askerî tarih ifadesinin ikinci unsuru olan “tarih” kelimesinin kökeni oldukça geçmişe dayanır. Bu kelime; Akkadca’da, Sâbiî dilinde, Habeşçe’de ve İbrânîce’de, kamer, ay, zaman, ayı görmek manasında yareah/yerah şeklinde kullanılmış ve Arapça’ya erreha/verraha olarak dönüşmüştür. Bu kelimenin Batı dillerindeki muaddili; Yunanca “istoria” olup, historia, histoire, history şeklinde ifade edilmektedir (Fayda 2011: 30).

“Historia” kelimesi, MÖ V. yüzyılda yaşamış olan tarihçi ve antik yazar Herodot’un ünlü eseri “Herodot Tarihi” adlı eserine dayanır ve bilmek, tanımak, haber ve araştırmak anlamına gelmektedir (Erendil 1990: 1). Tarih, *“toplumların başından geçen olayları zaman ve yer göstererek anlatan, bunların sebep ve sonuçlarını, birbirleriyle olan ilişkilerini ele alan bilim dalı ve bu dalda yazılan eserlerin ortak adı”*dır (Fayda 2011: 30). Tarih somut ve kaynaklar tarafından teyit edilmiş gerçek duruma işaret eder. *“Tarih, doğrulanmış bir olgular kümesidir”* (Carrs 2002: 12).

Osmanlı tarihçiliği, devletin kuruluş tarihine göre oldukça geç sayılabilecek bir dönemde başlamıştır. XIII. yüzyılın sonları ve XIV. yüzyılın başlarında yazılmış bir Osmanlı tarihi yoktur. Bu yıllara dair Pachymeres, Nicephoras ve Kantakousenos isimli üç Bizans tarihçisi ile İbn Battuta, İbn Said ve El-Umari isimli üç Arap seyyah ve coğrafyacısının Osmanlılara dair verdiği bazı bilgiler mevcuttur. İlk Osmanlı tarihi, XV. yüzyılın başlarında yazılmış, ancak günümüzde mevcut olmayan “Yahşi Fakih Menakıbnâmesi” dir. En erken döneme ait eldeki Osmanlı tarihi ise Ahmedi’nin “İskendernâmesi”dir (Afyoncu 2010: 151). Osmanlı tarihçiliğinde menakıbnâme, destan ve gazânâme türündeki ilk eserler, daha sonraki dönemde “Tevârih-i Âl-i Osman” adı altında ilk standart eserler olarak ortaya konulmuştur (Özcan 2013: 271).

Kuruluş devri tarih kaynakları arasında oldukça eski bir geleneğe sahip olan İslâmî dönem astronomisinin son tipik örnekleri olan “Takvimler” de tarihi belge niteliğindedir. Bu eserler müneccimler tarafından hazırlanmış; önemli siyâsî ve tabiî olayların kronolojik listesi paylaşılmıştır. *“Bu yönüyle saray müneccimlerinin, ilk vak’anüvisler olduğu düşünülebilir. En eskisi II. Bayezid döneminden kalan Takvim düzenlemesi II. Mehmet zamanında da sürmüş ve bunların bir kısmı günümüze ulaşmış”*tır (Özcan 2013: 272).

İstanbul’un fethinden sonra tarih yazıcılığında gelişme yaşanarak ilk standart Dünya ve Osmanlı tarihi yazma denemeleri kaleme alınmıştır. Şükrullah’ın dünyanın yaratılışına dair Farsça Behcetü’t-Tevârih Osmanlı döneminin ilk umumi tarihi sayılabilir. XV. Yüzyılın son hükümdarı olan II. Bayezid döneminin tarih yazıcılığında ayrı bir yeri vardır. Zira ilk standart Osmanlı tarihleri olan Âşıkpaşazâde’nin Tevârih-i Âl-i Osman’ı, Neşrî’nin Kitâb-ı Cihânnümâ’sı, İdris-i Bitlisî’nin Farsça Heşt Bihişt’i ve İbn Kemâl’in Tevârih-i Âl-i Osman’ı bu dönemde yazılmıştır. Yavuz ve Kanuni devirlerinin Gazânâmeleri olan Selimnâmeler ve Süleymannâmeler de tarihi hadiselerle ait bilgi vermesi açısından oldukça değerlidir (Özcan 2013: 273, 275, 276).

Osmanlı da tarih yazıcılığının resmî bir hüviyet kazanarak devamlı bir devlet hizmeti haline gelmesi ise vakanüvislik kurumunun XVIII. yüzyıl başlarında ortaya çıkması ile olmuştur. Her ne kadar vakanüvislik Fatih döneminde ortaya çıkıp Kanuni devrinden itibaren devamlı bir memuriyet haline dönüşecek şehnamecilik devamı gibi niteliğinde olsa da arasında önemli farklar vardır. Zira şehnamecilik, edebi tarihçilik niteliğinde İran tarihçiliğinin bir mahsulüdür. Hakikatten ziyade söz söyleme sanatının öne çıktığı Osmanlı saray tarihçiliğinde sultanların ihtişamının yansıtılması dikkat çekmektedir. *“Süslü bir üslup, manaya tercih eden, hadiselerde gerçeği aramak yerine, tarihin ahlaki değerlerini ortaya koymayı gaye edinen ve yazarın içinde bulunduğu çevrenin görüşlerini aksettiren şehnamecilik, Müslüman hükümdarların saraylarında kabul görmüştür”* (Afyoncu 2010:154, 155).”

Pek çok konu başlığında farklı üsluplarda görülen Osmanlı tarihçiliğindeki sözlü tarih yaklaşımı askeri konularda da kendisini göstermiştir. Ekseriyetle savaş gazilerinin anlatıları şeklinde görülen ilk harp tarihi örnekleri XIX. yüzyılın ilk yarısında yazılı hale getirilmeye başlamıştır.

Vakanüvis; hadiseleri yıl yıl anlatmakta olup, IV. Mehmet dönemini kaleme alan Abdurrahman Abdi Paşa, ilk vakanüvis olarak anılmaktadır. Osmanlı'nın yetiştirdiği en büyük tarihçi olarak ise Ahmet Cevdet Paşa kabul edilmektedir (Afyoncu 2010:156, 157). “Cevdet Tarihi” adlı eserinde Ahmet Cevat Paşa, askerî tarihe de yer vermiştir. Türk Askerî Tarihinin diğer öncülleri olarak Kurmay Albay Ömer Naili “Fenn-i Harb ve Tarih-Askerî (1867)”, Kurmay Albay Ahmet Cevat “Tarih-i Askerî Osmani”, Mahmut Şevket Paşa “Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi”, Ahmet Muhtar Paşa (1839-1919) “Sergüzeşt-i Hayatımın Cildi Sanisi”, “1294 Anadolu’da Rus Muharebesi” adlı eserleri ile dikkat çekmektedir (Erendil, 1990: 5).

Osmanlı’daki tarihçilik anlayışında İslam tarih yazıcılığının izleri görülmekle birlikte altı asır boyunca tarihçiliğin hemen her türünde eserler verilmesi suretiyle bir “Osmanlı tarih yazıcılığı tarzı” teşekkül etmiştir. Bu tarz, zamanla gelişerek XIX. yüzyılda tamamen kendine özgü bir nitelik kazanmıştır” (Uzundal 2013: 108). Önceki dönemlerin hikâyeci, nakilci tarih anlayışı XIX. yüzyıl sonlarında terkedilmiş, “*önce yatay(ufki) çalışma biçimi, daha sonra da teknik değişimlerle düşey veya derinliğine tarih anlayışı ortaya çıkmıştır*” (Erendil 1990: 3).

Osmanlı’da tarih alanında bu gelişmeler olurken, harp/askerî tarih alanında çalışmalar çok sonraları ortaya çıkmıştır. Asker kökenli Muzaffer Erendil’e göre askerî tarih uzun yıllar ihmal edilmiş olup, 1826’da Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması ve müteakip dönemde devlet ricalinin askerî teşkilatı önce Fransız, sonra da Alman modeline uyarlaması ile ülkedeki harp tarihi anlayışı yabancı askerî uzmanların yönlendirmesine bırakılmıştır. Alman Heyet Başkanı olan Von Der Goltz; askerî eğitim kurumlarında reformlara yön vermiş, aynı zamanda Berlin Askerî Üniversitesi’nde askerî tarih öğretmenliği yapmış ve bir askerî tarih uzmanı olarak Osmanlı’da harp tarihi alanında gayretleri olmuştur. Ayrıca O’nun Osmanlı’daki askerî kurumlarında atış, harp oyunu, tatbikat konularında yaptığı çalışmalardan (Erendil 1990: 14), harp oyunları, zamanla albay ve generallerin terfilerinin belirlendiği “Terfi Harp Oyunu”na (Kocatürk, 1999: 453-456) dönüşmüştür. Osmanlı hizmetinde 12 yıl bulunan Alman Generalin askerî eğitim sistemine yön veren gayretleri (Yeşil 2017: 134) ile Erkan-ı Harbiye Mektebi’nde öğretilen askerî tarih artık bir ders olup kurmay subayların yetiştirilmesine yardımcı bir öğretim vasıtasıdır (Erendil 1990: 14).

XIX. Yüzyıl başlarında tarih disiplininde ana konu başlıkları siyasi, askerî ve diplomasi gibi oldukça sınırlı alanlara göre kategorize edilmiştir. Zamanla “*düşey tarihçilik*” yaklaşımı ile çok daha fazla ayrıntılara yer vermeye başlanmış ve “*iktisat tarihi, sosyal tarih, dinler tarihi, hukuk tarihi ile edebiyat tarihi*” gibi farklı tarih türleri ortaya çıkmıştır (Erendil 1990: 3). XIX. Yüzyılda bilimsel tarihçiliği tatbik eden ve harp tarihinin “*banisi*” kabul edilen Ferik Ahmet Muhtar Paşa (Yıldız 2017) ise, askerî okullardaki hocalığı ve topçuluğa dair eserleri yanında aynı zamanda Askerî Müze’nin de kurucusudur (Çoruhlu 1989: 106). Ferik Ahmed Muhtar Paşa; 1885-1894 yılları arasında Mekteb-i Fünun-ı Harbiyye’de, Mühendishane-i Berr-i Hümayun’da ve Mekteb-i Mülkiyye-i Şahane’de topçulukla ilgili dersler vermiştir. Askerî okullardaki hocalığı ve bu sahada yazdığı eser ve makaleleri ile de tanınan Ferik Ahmed Muhtar Paşa’nın Fenn-i Coğrafya adlı çalışması (Çoruhlu 1989: 106-108), onun aynı zamanda bir askerî coğrafya uzmanı da olduğunu göstermektedir.

Osmanlı’da bu gelişmeler yaşanırken harp tarihi, XIX. yüzyılın son çeyreğinde (Ferik Ahmet 2014: VII) başlayarak I. Dünya Savaşı sırasında iyice belirginleşerek bir resmîleşme

süreci yaşamıştır (Yıldız 2012: 5). Bu yeni süreçle birlikte farklı yaklaşımlar ile şekillenmeye başlayan harp tarihi, yani geçmişin incelenmesinin stratejik, operatif ve taktik açıdan sonuçlar çıkarılması disiplini, subayın sahip olması gereken mesleki nitelikleri arasında gösterilmeye başlamıştır (Akargün 1992: 01-01). Özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonra önem kazanmaya başlayan askerî tarih, II. Dünya Savaşı sonlarına kadar genel ve özel tarih ayırımında özel tarih diye adlandırılan kategoriye sokulmuş olup askerî tarih, tarihten, apayrı bir tür olmayıp metodoloji olarak tarih metodolojisini uygulayarak (Turan 1983: 11, 22, 23) uzmanların taleplerini karşılamaya çalışmıştır.

Öte yandan NATO süreci ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti askerî mevzuatını ve eğitim sistemini çok daha fazla Batı'ya uyarlamıştır. 1950'li yıllarda bu maksatla pek çok subay hizmet içi eğitimlerle Amerikan doktrin sistemini öğrenmeye başlamış, icra edilen doktrin kursları ile bu yeni sistemine adapte edilmiştir. Geçmiş dönemde tatbik edilmiş olan ve daha fazla inisiyatif veren Alman sistemi “*savaş stratejisini ve taktiğini ince bir sanat olarak kullanıp az kuvvetle üstün kuvvetleri yenmeyi yeğliyordu.*” Şimdi tercih edilen Amerikan sistemi ise “*her türlü olasılığa karşı nasıl hareket edileceği önceden tespit edilmiş, harekâtın en bol silah, teçhizat, malzeme, araç ve gereçle devamlı desteğe dayanıyordu* (Kocatürk 1999: 421).” Amerikan sisteminin benimsenmesi ile Ordunun her alanında bunun yansımaları görüldü. Bu eksende askerî tarihçilik de çok daha Batı tarzına kaymaya başladı.

Bununla birlikte Osmanlı'da askerî tarihe dair çalışmaları resmi olarak yürütecek bir unsurun askerî teşkilat içindeki kurumsal yapı olarak belirmesi ise Almanlar ile ittifak yapıldığı I. Dünya Savaşı yıllarıdır. Bu dönem Enver Paşa'nın emriyle 11 Nisan 1916'da Harbiye Nezareti Müsteşar Muavinliğine bağlı geçici olarak Tarih-i Harp Şubesi teşkil edilmiş ve kuruluş amacı “*öncelikli olarak birliklerdeki harp ceridelerinin toplanarak Çanakkale Muharebelerinden başlamak suretiyle Birinci Dünya Savaşı'nın tarihinin yazılması*” olarak belirlenmiştir (Keskin 2016: 4).

Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın emriyle Tarih-i Harp Şubesi, 12 Kasım 1916'da Harbiye Nezareti Müsteşar Muavinliğinden ayrılarak Erkânı Harbiye-i Umumiye Dairesine bağlanmıştır. I. Dünya Savaşı devam ettiği günlerden barış zamanına kadar Karargâh-ı Umumi Erkânı Harbiye Reisine bağlı olarak kalmış ve 1917 yılında yapılan bir değişiklikle Karargâh-ı Umumi Teşkilatı'nın 16'ncı Şubesi olarak teşkil edilmiştir. I. Dünya Savaşı sona erince bu şube, Erkânı Harbiye-i Umumiye Dairesinin 5'inci, 29 Ekim 1919'da ise 8'inci Şubesi hâline dönüştürülmüştür (Keskin 2016: 6). 8'inci Şube; olaylara ait gruplandırmayı “*Balkan Harbi'nden Önceki Harpler, Balkan Harbi, I. Dünya Harbi, Sağlık Harp Tarihi, Veteriner Harp Tarihi ve Arşiv*” başlıklarında yapmıştır (Erendil 1990: 14).

23 Nisan 1920 tarihinde TBMM Hükûmeti kurulduktan sonra Ankara'da 2 Mayıs 1920 tarihinde yeni bir Genelkurmay teşkilatı kurulması ile bu kuruluşun 1'inci Şubesi olan Harekât Şubesinin 4'üncü Kısmı, harp ceridesi yazmakla görevlendirilmiştir. Bu teşkilat, Kurtuluş Savaşı sonuna kadar devam etmiştir. 1922 yılı sonunda TBMM Hükûmeti Genelkurmay Teşkilatının 1'inci Şubesine bağlı olan Harp Cerideleri Kısmı yerine Tarih-i Harp Şubesi adı ile ayrı bir şube kurulmuştur (Keskin 2016: 6).

1925 yılında Şubenin adı, Erkânı Harbiye-i Umumiye Tarih-i Harp Dairesi (Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi) olarak değiştirilmiş ve 1928 yılında Erkânı Harbiye-i Umumiye Harp Tarihi Encümeni adını almıştır. 1944 yılında Genelkurmay teşkilatında yapılan değişiklik sonucu Coğrafya Encümeni, Harp Tarihi Encümeni emrine verilmiş ve Genelkurmay Harp Tarihi Encümeninin adı, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi ve Coğrafya Encümeni olmuştur. Encümen'in ismi 1951 yılında, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi olmuştur. Bu kurum; 1972 yılında Stratejik Etüt Kurulu oluşturulması ile birlikte 1974'te

(Erendil, 1990: 15) Harp Tarihi Dairesi ile birleştirilerek “Harp Tarihi ve Stratejik Etütler Dairesi Başkanlığı” adını almıştır (Keskin 2016: 6).

Tüm devletlerdeki “harp tarihinden askerî tarihe” doğru nasıl bir dönüşüm yaşandığının bizdeki yansımaları anlatması bakımından belirtilen kurumun adının bu kadar çok isim değişikliğine uğraması oldukça manidardır. Genelkurmay’a doğrudan bağlı olan bu kurumda, altmış iki senede bu kadar çok bağlantı ve isim değişikliği yaşanmış olması, dünyadaki askerî tarih alanında olan gelişmelerden ve en uygun ismin ne olması gerektiği hususundaki kararsızlıktan ileri gelmekteydi.

Genelkurmay bünyesinde yer alan, harp tarihine yönelik çalışmaları yürüten ve dönemsel olarak isim değişikliğine uğrayan harp tarihi birimlerinin yapmış olduğu çalışmalar, resmi nitelik taşıması ve militer seçkinler tarafından yürütülmesi nedeni ile zaman zaman eleştirilmiştir. Geçtiğimiz yarım yüzyıl içinde yerini sivilleşme sürecine bırakan bu disiplin (Yıldız 2012: 5) yakın dönemde üniversitelerde akademisyenler tarafından oldukça değerli ve askerlerin şimdiye kadar atladıkları yeni yaklaşımlarla bilim dünyasına katkı sağlamıştır.

Genelkurmay bünyesindeki harp tarihi birimleri ile askerî alanda yazılı kaynaklar derlenmeye ve toplanmaya başlamıştır. Fakat harp tarihi ile ilgili sadece bu birimlerde belge olduğunu düşünmek bir hata olacaktır. Dünyamızın yazılı tarihi, aslında genel anlamda bir harp tarihidir. Zira devletler; fetihler, özgürlük savaşları, iç çekişme neticesinde var olmuşlardır (Keegan 1994: 386). Bu gerçeklik günümüzde de devam etmektedir. Geçmişte harp tarihi ile ifade edilen kavram, günümüzde ise yeni ifadesi olan askerî tarih şeklinde kullanılmaktadır (Yıldız 2012: 3).

Harp tarihi ya da askerî tarih her ne kadar aynı anlamda kullanılıyor olsa da aralarında kapsam ve içerik olarak fark vardır. Geçmişte sadece coğrafya, taktik, strateji gibi dar anlamda alan analizleri ile öğretilen harp tarihi; günümüzde psikiyatri, mühendislik, siyasi tarih, uluslararası ilişkiler, dış politika, sağlık gibi pek çok alanda uzmanlık gerektiren analizleri içeren bir boyutta çalışmayı gerektirecek bir bilim sahası formatına dönüşmüştür. Günümüzde yapılacak olan harp tarihi analizlerinde muhakkak sistem yaklaşımı mantığı ile tarihi olayları, dolayısı ile çatışma ve muharebe konularını incelemek gerekmektedir. Günümüzde askerî tarih kavramı; sadece harplere-muharebelere ve çatışmalara bakan yön ile sınırlı kalmayıp, çok daha kapsamlı bir disiplinlerarası çalışma ve analizleri gerekli kılacak bir vaziyet almıştır. Şu an kabul gören yaklaşımlar ışığında günümüzde “askerî tarih” terminolojisine; harp tarihi, strateji, askerî önderlerin biyografileri, siyasi tarih, devletler hukuku, dış politika, askerî coğrafya, arazi analizleri ve psikolojik yorumlama çatısı altında yeni bir tanımlama getirilmesi zorunluluğu vardır. Çünkü çağımızın ortaya çıkan yeni bilimsel parametreleri, geçmişin sınırlı bilimsel yaklaşımlarını düzenlemeye zorlayarak bu terimin mahiyetini değişikliğe uğratmıştır.

Hadiseleri konu ve içerik bakımından daha geniş ele alan askerî tarih ise barışta ve seferde, millî strateji ve millî güçle ilişkili olarak muharebeler de dâhil, askerî hadiseleri ele alan ve askerî stratejiye ışık tutan tarihin bir kısmıdır. Harp tarihinin I. Dünya Savaşı öncesinin anlayışını temsil eden yönü vardır. Çünkü I. Dünya Savaşı’na kadar devletlerarası mücadelede ordu, yani silahlı kuvvetler esas unsurdu. Fakat sonraki dönemde silahlı kuvvetler yanında topyekûn savaş kavramı ve bu kavram bağlamında beliren ekonomi, siyaset, millet, moral gibi başka kavramlar çıkmıştır. Eski dönemin harplerinin muhatapları ekseriyetle askerlerken, artık muhatapları oldukça fazla çeşitliliktedir (Erendil 1990: 8).

Bu yeni parametreler ışığında Türk Askerî Tarih Komisyonu’nun tanımlamasına göreyse askerî tarih; “*harbin mahiyetçe mevcut kuvvetlerin yapısından ötürü, sanatla bilimin birleştiği bir noktada bulunmakta*” olup, teknik, ekonomik, sosyal ve ahlaki araştırmayı ifade eder (Erendil 1990: 9). Bu tanım bize askeri tarihin sanatsal yönü yanında bilimsel yönünü de

işaret eder.

Askerî tarih alanında çalışmaları ile katkı sağlayan askerî tarih uzmanı-akademisyeni Gültekin Yıldız da “*XIX. yüzyılda subay eğitiminin bir parçası olarak doğan ve I. Dünya Savaşı sırasında ordular içinde açılan birimlerle kurumsallaşan didaktik ve pragmatik “konvansiyonel harp tarihçiliği”nin kapsamı ve problematikleri sorgulanır hale geldi.*” ifadesi ile geleneksel harp tarihçiliğinin tartışmaya açıldığına işaret etmektedir. Yine Yıldız’a göre daha önce emekli ve görevli subayların yetki alanına bırakılan harp tarihi çalışmaları; “*tarihten tarihi sosyolojiye, iktisat tarihinden antropolojiye, farklı disiplinlerde uzman sivil akademisyenlerin katkılarıyla sonradan yeni “askerî tarih” diye adlandırılan bir perspektife kavuştu* (Yıldız 2012: VIII).”

Askerî tarihin bir alt disiplini olarak ele alınabilecek harp tarihi-savaş tarihi-muharebelerin tarihi kavramı; ağırlıklı olarak bizzat asker ve askerlerin yer aldığı çatışma veya harekât ortamını ele alarak, askerî harekât nevelerine karşı tesir eden hususlar ve bunların neticesinde harplerin şekillenmesine dair analizleri ortaya koyar. Askerî tarih ise kavram olarak çok daha fazla disiplini içermesi bakımından farklılık gösterir. Sadece harpleri, çatışmaları içermez. Millî gücün en dinamik yanı olan askerî gücün, tarihi önem açısından değerini ve bu unsurun diğer millî güç unsurları ile olan ilişkisini ortaya koyar. Günümüzde bu iki kavram arasında anlam ve içerik açısından fark olmasına rağmen iki ifade birbirinin muadili olarak kullanım alanı bulmaktadır. Netice olarak son dönem bu alanda çalışma yapan akademisyenlerden ekser çoğunluk da terminoloji olarak askerî tarih ifadesini kullanmaktadır (Yıldız 2012: 3).

Askerî Eğitim Sisteminde Askeri Tarihçilik ve Okutulan Harp Tarihi Ders İçerikleri

Askerî tarihin amacı, geçmişin tecrübelerini kuşaklara aktararak millî savunmanın planlaması ve yürütülmesinde toplumu ve onun maddi varlıklarının korunmasında yardımcı olmaktır (Erendil 1990: 9). Bu amacı gerçekleştirmek için eğitimde yer alan ders müfredatları ve materyallerinin güncel ve işlevsel olması hayati öneme haizdir. Bu güncelleme, orduların her geçen gün daha fazla teknoloji ile girift bir yapıya dönüşmeleri ve revizyon sürecinde kendisini daha da hissettirmektedir.

Türk Ordusunda envanterine giren silah teknolojilerinin gelişmesiyle beraber askerî tarihin hem yazımı hem de öğretilmesi daha karmaşık hale gelmiştir ve bu alanda tarihçi akademisyenlere duyulan ihtiyaç artmıştır. Şayet bu alanda donanımlı akademisyenler olmazsa hem bilginin üretilmesinde hem de üretilen bilginin subay ve astsubay adaylarına doğru öğretilmesinde sorunlarla karşılaşılma durumu vardır. Burada beliren en önemli problem sahası ise akademik askerî tarihçilerin nasıl ve ne şekilde yetiştirilmesi mevzu olmuştur.

Bununla birlikte askerî eğitim sisteminde; fen bilimleri alanında çok büyük bir ivme yakalanırken sosyal bilimler aynı ivmeyi bir türlü yakalayamamıştır. Bu durum, askerlerin harp/askerî tarih açısından askerî okullardan tam donanımlı mezun olup olmaması tartışmasını doğurmuş ve harp tarihi öğretimi önceliği, mühendislik derslerinin öğretiminin önceliğinden geri kalmıştır. Zaten bir nevi zorunluluktan ağırlıklı olarak mühendislik öğretimi yapılan Harp Okullarında “*harp tarihi*”nden beklenen, *çoğu gelecekte küçük birlik komutanı olacak subay adaylarına analitik ve felsefî bir bakış değil, millî ve askerî birlik ruhu kazandırmaktı.*” Bu yaklaşım kapsamında daha ziyade zaferlerle dolu harpleri öne çıkararak moral aşıl原因 “*alaylı harp tarihçiliği/askerî tarihçiliği*”, harbin daha ziyade gerçeklerini ortaya koyan “*mektepli harp tarihçiliği/askerî tarihçiliği*”nin önüne geçti (Yıldız 2012: 11, 12).

Askerî eğitim sisteminde öncelikler böyle olunca Türkiye’de yaklaşık iki yüz senedir ders programlarında yer alan harp/askerî tarih derslerinin içerikleri ve ders kitaplarına dair gerekli güncelleme tam olarak yapılamadı (Yeşil 2012: 24). Örneğin 1990’ların başında Harp

Okullarındaki harp tarihi ders kitaplarında harbin sevk ve idaresine tesir eden ilimler olarak; jeopolitik, askerî coğrafya, harp tarihi, harp hukuku, diğer müspet ilimler şeklinde sıralanmıştır (Akargün 1992: 01-03.) Kuşkusuz harbin sevk idaresinde bu disiplinlerin hepsi önemlidir ama yeterli değildir. Burada diğer müspet ilimler diye ifade edilen ve ders içeriği açısından da yeterli görülmeyen, psikoloji, yabancı dil ve özellikle artık tüm savaş araç ve gereçlerinin birer teknoloji harikası olduğu mühendislik oldukça önemli bir hal almış ve bunları da içerecek şekilde disiplinlerarası bir usulle harp tarihi incelemelerini ve bunların sentezinden ortaya çıkan güncel harp tarihi materyallerini zorunlu kılmıştır.

Oysa harp tarihi kitaplarında kavramsal tanımlar, özünde oldukça etkili bir şekilde ortaya konmuştu. Mesela: *“Harp tarihi, geçmişte yapılan harpleri tahlil ve tenkit ederek neticeleri üzerine tesir etmiş olan sebep ve faktörleri araştıran, tatbik edilmiş prensipleri inceleyen ve bunlardan dersler çıkaran bir ilimdir* (Akargün 1992: 01-06).” Harp tarihi, harbin öğrenilmesine katkı sağlar ve komutan olabilmenin ilk şartı harp tarihi okumaktır (Berkman 1949: 17, 18). Harp tarihi, subaylara harp sanatının büyük üstatlarını ve harp güdümünün temellerini kuran büyük komutanları tanıttığı gibi harp tarihi tetkiki yapan komutanlar muhakeme yeteneklerine yönelik büyük istifadeler sağlar (Alptekin 1949: 5).

Yine Harp Okullarında okutulan harp tarihi öğrenmenin amacı ise Harp Tarihi Ders Kitabı’nda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Gelişmekte olan stratejik, operatif ve taktik bilgilere geçmişteki tecrübelerden ışık tutmak, canlı misalleri harp tarihinden alarak sevk ve idare esaslarını öğrenmek, düşman imkân ve kabiliyetlerini, onların sevk ve idare esaslarını bilmek ve tespit etmek, genel kültürümüzü arttırmak, geçmiş harplerin hazırlanmasını, planlamasını, icrasını, stratejik, operatif ve taktik prensiplerin ışığı altında inceleyerek doğru ve yanlış faaliyet ve harekâtı meydana çıkarmak (Akargün 1992: 01-05, 06).”

Belirlenen bu amaçlar oldukça etkili ve anlamlı bir hedef olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan Harp Tarihi Ders Kitabı’nda harp tarihi incelenirken inceleme metodu olarak şu sıranın takip edilmesi gerektiği belirtilmektedir: *“İncelenecek harbin önemi, harp öncesi siyasi durum, harbin sebepleri, harbin maksadı, harekât bölgesinin etüdü, tarafların kuvveti ve durumu, harbin cereyanına önemli ölçüde tesir eden şahısların biyografileri, tarafların planları, harekâtın icrası, harekâtın planlama ve icrasında yapılan hatalar ve alınan dersler, harbin siyasi ve askerî sonuçları* (Akargün 1992: 02-02).”

Veli Yılmaz’ın harp tarihi analizleri ise metodolojik olarak genel hatları ile şu şekildedir: savaş öncesi siyasi olaylar, savaşın nedenleri, tarafların hedefleri, tarafların harekât planları, kuvveti ve tertibatı, harekâtın cereyan tarzı, yapılan stratejik hatalar, harbin siyasi ve askerî sonuçları, alınacak dersler (Yılmaz 1993: I). Fakat bu metodu tatbik ederken göz ardı edilmemesi gereken hususlar ise şunlardır: *“Harbin sebepleri ve siyasi durum, harekât bölgesinin coğrafi etüdü, tarafların harekât planları, harekâtın icrası, planlama ve icrada taktik, operatif ve stratejik prensiplerin uygulanması dereceleri, harekâtın askerî ve siyasi sonuçları* (Akargün 1992: 02-08).” İrfan Alptekin’e göre ise harp tarihi şu çerçevede mütalaa edilmelidir: Harbin hazırlanması, harbin gerçek ve görünen nedenleri, harekât planları ve harekâtın cereyan ettiği arazinin coğrafi yapısı (Alptekin 1949: 5, 6).

Akademik dünyada harp/askerî tarihe dair yukarıda belirtilen esaslar kabul görmekle birlikte daha ziyade uygulanan metodoloji açısından eleştiri getirilmektedir. Yakın zamana kadar dünyada harp tarihi incelemelerinin çoğunluğu asker kökenli tarihçilere ait olup uyguladıkları metodoloji, mevcut koşulların ihtiyaçlarını tam olarak karşılamamaya başlamıştır. Yeni askerî tarihçilik ise askerlerin ihtiyaçlarını karşılamaktan oldukça uzak kalınca asker ve akademik dünyadan müşterek çalışma grupları teşkil edilerek harp/askerî tarih

ders kitaplarının birlikte güncelleme çalışması yapılması durumu hâsıl olmuştur. Bu bir zorunluluktur. Zira Türk askerî/harp tarihinde çalışmaların ekser yükü birkaç ordu mensubu harp tarihi uzmanının omuzlarına yüklenmişti. Günümüzde elde muazzam kaynaklar olmasına rağmen bürokratik engeller, hiyerarşi, araştırmaya yönelik yeterince zamansal kaynak aktarımındaki kısıtlamalar ise askerlik mesleği ile harp tarihçiliğini bir arada götürmenin önündeki en büyük engellerdir (Yıldız 2012: 7, 11). Akademisyen ve asker kökenli harp/askerî tarih uzmanlarının beraber yapacakları ortak çalışma ile, zaman ve kaynaklar tahsis edildiğinde, ders kitaplarının içeriklerinin güncellemelerinin kısa sürede gerçekleşeceği umulmaktadır.

Askerî Tarih ve Strateji Birlikteliği

Etimolojik kökeni Eski Yunanca'ya dayanan “Strateji” kelimesi, “strategos” şekli ile Antik Yunanda “general” anlamına gelir. Strateji kelimesinin kökü olan “strategia” ise generalin sanatı veya işi demektir. Dar anlamda strateji ise Eski Yunan geleneğinde askerliğin bir rütbesini ifade eden generallik sanatını, yani askerî araçların harbin amacına ulaşmada kullanılmasıdır (Aydın-Akgül vd. 2012: 3) “*Strateji, harita üzerinde savaşma sanatıdır ve bütün harekât alanını içine alır. Taktik ise arazi durumuna, harekete, muharebenin yapıldığı yere, haritada yapılan planlardaki karşıtlıklara göre birliklerin muharebe alanında sevk ve idaresidir* (Jomini 2002: 73).”

Prusyalı General Carl von Clausewitz, 1832’de yayınlanan “Savaş Üzerine” başlıklı çalışmasında stratejiyi, harbin hedeflerine ulaşmak için muharebenin araç olarak kullanılması teorisi şeklinde ifade etmiştir (1989, 177). İngiliz askerî tarihçi Sir Basil Henry Liddell Hart’a göre ise strateji, “*politikanın amaçlarının gerçekleştirilmesi için askerî imkânların dağıtımı ve uygulanması sanatıdır* (Aydın-Açıkmeşe vd. 2012: 3).” Harbin sevk ve idaresinde strateji önemli bir olgudur. Zira strateji, siyasi ve askeri hedeflerin belirlenmesinde rehber olarak hizmet vermektedir. Dolayısıyla stratejinin doğru kullanılıp kullanılmaması harbin kaderini belirlemektedir. Bu nedenle askeri tarih incelemelerinde üzerinde en çok durulması gereken konuların başında strateji gelmelidir.

Strateji; siyasi başarı ihtimalini arttırmak ve beklenen başarıdan istenen sonuçları elde edebilmek için hedefler, kavramlar ve kaynakları etkili kullanmaya çalışır. Ulusal strateji, ülke menfaatlerini arttıracak yönde şekillenir (Yılmaz 2017: 169). Strateji ile görüşler XVIII. yüzyılda sistemleşmeye başlamış, XX. yüzyılda ise özel bir araştırma alanı olarak öne çıkmıştır. Başlangıçta kurmay okullarına ait olduğu düşünülen bu konu iki dünya savaşı arasında akademik camia tarafından ele alınmaya başlanmış, 1940’lı yıllardan itibaren ise hızla yaygınlaşarak sivillerin de ilgi odağı olmuş ve siviller bu alanda askerlerden daha fazla katkı sağlamışlardır. Strateji, zamanla bütün bilim dallarını içeren bir disiplin haline gelmiştir (Akad 2013: 3).

Harp tarihinden askerî tarihe yaşanan dönüşümün bir benzeri de strateji alanında gerçekleşmiştir. Bu benzerlikler; çalışma alanlarının faillerinin askerden sivil dönüşmesi ve her ikisinin de disiplinlerarası bir mahiyet almasıdır. İkisi arasındaki bu benzeri tarihi gelişim; şartların gerektirdiği koşullardan kaynaklanmakla birlikte, zamanla askerî tarih ve strateji aynı düzlemde faaliyet gösteren bir araştırma sahasına dönüşmüştür. Bu bağlamda “*strateji bir zamanlar sadece politika ve askerlik konularının çakışma alanında yer alan bir konu olarak düşünülürken, giderek coğrafya ve antropolojiden, ekonomi, sosyoloji ve kültürel araştırmalara kadar bütün bilim alanlarıyla gerekli bağları kaçınılmaz olarak kurmaya*” (Akad 2013: 4) başlamıştır.

Stratejileri ve bunların tarihi gelişimini ortaya koyması nedeni ile askerî tarih; barışta ve seferde, millî strateji ve millî güçle ilişkili olarak muharebeler de dâhil, askerî olayları inceleyen ve askerî stratejiye ışık tutan bir tarih dalıdır (Erendil 1990: 8). Yani, askerî tarih ile strateji

arasında oldukça yakın bir ilişki mevcuttur.

Her ne kadar strateji ve askerî tarih birbirinden bağımsız değillerse de genel askerî tarih ve stratejik düşünce tarihi içerik yönünden farklılıklar taşır. Stratejik düşünce, seferler ve diğer askerî-idari-ekonomik tedbirlerin hazırlanmasında yön verir. Askerî tarih ise asıl olarak seferlerin icrası, seferleri icra eden kuvvetlerin hazırlanmasını ve örgütlenmesini ele alır. Askerî strateji; mevcut kuvvetlerle zaferin kazanılmasına odaklanırken genel strateji, savaşa gerek duymadan diplomasi de dâhil farklı yöntemlerle eldeki amaca uygun gelişmelerin nasıl yönetilmesi gerektiği konusundaki genel fikir ve prensipleri ortaya koyar. *“Askerî zafer, tek başına bir amaç sayılamaz. Esas olan, politik amacın elde edilmesidir. Stratejinin temeldeki anlamı budur (Akad 2013: 4).”*

Batı dünyasında Roma Devleti’nin başarıları askerî tarih açısından oldukça fazla ele alınmış olmakla birlikte askerî düşünce tarihi açısından sınırlı olarak incelenmiştir. Doğu dünyasından Sun Tzu stratejik düşünce konusunda ilham verici olmuş ve Batı dünyası da bundan istifade etmiştir. Stratejik düşünce, Batı dünyasında XVIII. yüzyılda Aydınlanma Çağı ile birlikte yaygın olarak ele alınmış, bu çalışmalar Clausewitz ile yeniden zirveye ulaşmış, daha sonra kısmi bir durgunluk döneminden sonra 20 yüzyılda yeniden bir gelişme dönemine girmiştir (Akad 2013: 5).

Bir yanıyla düşünce, diğer yanıyla liderlikle ilgili olan strateji, bir nevi zekâ oyunu veya matematik modellemedir. Fakat kazanmak için mutlak bir formül veya reçete olarak kabul edilmesi uygun değildir.

Strateji üzerinde çalışabilmek için özellikle askerî, siyasi, idari, ekonomi, tarih, teknolojik gelişmeler, coğrafya, dil ve düşünce tarihi gibi oldukça geniş bir yelpazede bilgi sahibi olmak gereklidir. Günümüzde strateji ile ilgili bir kavram olarak doktrin ise savaşın nasıl yapılacağı konusundaki temel anlayışı ortaya koymaktadır. Bununla birlikte tüm subay ve astsubayların doktrinlerin esiri olmadan, onlardan istifade ederek yaratıcı çözümler üretebilecek donanımlarda olması arzu edilir. (Akad 2013: 14, 15).

Muharebe sahasında strateji uygulanırken harplerin incelemesinde çatışmaların yürütülmesinde rehber olan ve geçmiş muharebelerin deneyimlerinden ortaya çıkan harp prensipleri her zaman geçerlidir. Doktrinler ise ordunun kendi savaş anlayış ve geleneklerine göre değişiklik gösterir. Harp prensipleri; harekâtın her safhasında göz önünde bulundurulur (Akad 2013: 17, 18) fakat sadece harp prensipleri yeterli değildir. Çünkü XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra savaşlarda hava kuvvetlerinin önemi ve hava üstünlüğünün önemi artmış, harekâtlar süratlenmiş, keşif ve muhabere önem kazanmıştır. Modern savaşlarda uzayın da işin içine girmesi ile muharebelerin boyutu genişlemiştir (Akad 1992: 605). Bu kadar genişleyen coğrafyada faaliyet gösteren orduların sürekli strateji geliştirerek sonuç alması oldukça önemlidir. Bu kapsamda harbin artan ve genişleyen boyutuna göre harp prensiplerinin günün ihtiyaçları kapsamında yeniden irdelenmesi bir zaruret olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’nin güvenlik sorunları çok çeşitli olmakla birlikte bunlar ağırlıklı olarak coğrafi nedenlerden kaynaklanmaktadır (Akad 1992: 609). Bu nedenle stratejistler, coğrafya üzerine bir şablon oturarak stratejileri geliştirmelidir. Strateji, coğrafya ile birlikte askerî tarihin süzgecini de sürece dâhil ettiğinde en rasyonel hal tarzları çıkacaktır.

“Askerî tarih, askerî stratejiyi etkileyebilecek çeşitli konu ve olaylarla ilgisinden ötürü, karışık (kompleks) bir tarih alanı olarak belirgindir.” Askerî tarih kapsamında harplerin incelenmesi, askerî stratejiye ışık tuttuğu gibi barıştaki askerî eğitim-öğretim, teşkilat ve harekât planlamalarına da rehber olur (Erendil 1990: 7, 8). Bu nedenle harplerin kazandırdığı deneyim, stratejilerin belirlenmesinde önemli bir rol oynar. Stratejisiz bir savaş manzumesi düşünülemez.

Her savaş, muhakkak bir amaca göre yön bulur. Tarihi hadiseleri ortaya koyarken tarafların stratejileri tam olarak tespit etmek ve sonra analizler yapmak gerekir. Askerî tarihçilikte tarafların stratejilerini doğru tespit ederek ortaya koymak, niyetleri belirlemek açısından oldukça önemlidir.

Modern Teknikler Işığında Askerî Tarih ve Öğretimi

Askeri tarih eğitiminin özünde geçmiş dönem muharebelerinin kapsamlı analizleri ile orduyu eğiterek müteakip savaş dönemlerine hazırlamak yatmaktadır. Bununla birlikte askeri tarih eğitimi; muharipelerin savaşta olası strateji, taktik ve tekniklere dair çıkarımlarda bulunmasına katkı yaparak kuvvetli öngörülerle “harbin ve askerliğin geleceğine dair tahayyüllerinde destek olmaktadır.

Prusyalı General Eduard Von Peuker harp tarihi öğretiminin önemine dair şunları ifade etmiştir:

“Bir ordunun harp tecrübesi ne kadar noksansa, harp tarihine o kadar fazla başvurması lazımdır. Bitmez, tükenmez tecrübelerle dolu olan harp tarihi hem ordunun eğitim ve öğretimini geliştirir hem de bu eğitim ve öğretime temel olur. Harp tarihinden alınan dersler hiçbir vakit bizzat yaparak elde edilen tecrübelerin yerini tutamaz. Fakat harp tarihi tecrübelerinin gelecek bir harbe hazırlayıcı rolü de inkâr edilemez...Harp sanatının prensiplerini kavramanın tek çaresi, harp tarihini incelemek ve bundan faydalı dersler çıkarmaktır.”

General Peuker’a göre harp tarihi eğitimi sayesinde askerî eğitimin temeli oluşturulabilir ve harp prensipleri idrak edilebilir. Harbi ve harbin sevk ve idaresini öğrenebilmek için harp tarihini etüt etmek gerekmektedir (Berkman 1949: 17).

Türkiye’de tarih eğitimi almış biri, Osmanlı tarihi içerisinde savaşlar ve askerî yapı hakkında oldukça bilgi sahibi olduğunu iddia eder. Hele askerlik yapmış bir yönü de varsa bu konu da çok daha ileri bir seviyeye kadar giderek kendisinin oluşturduğu stratejilerin devlet mekanizması için en iyi yöntem olduğunu bile ileri sürebilir. Oysa “*akademik çalışmalar açısından bakılırsa askerî tarihin adeta bir kara delik gibi durduğu görülür. Savaşların başlangıç ve bitiş tarihlerini, başlıca muharebe ve komutanların adlarını, savaştan sonra imzalanmış antlaşmaların birkaç maddesini bilmekle, buzdağının su üstündeki kısmını dahi tanımlamak mümkün değildir*” (Yıldız 2017: 9, 10).” Askerî tarih o kadar devasa engin bir alandır ki keşfedilmeyi bekleyen pek çok çalışma alanı ile günümüzde cazibesini arttırarak sürdürmektedir.

İşte harp tarihini içermekle birlikte daha yeni ve kapsayıcı bir kavram olan askerî tarihin keşfedilmek için bekleyen ve oldukça çok bilinmez taşıyan alanlarında bilim dünyasına katkı yapabilmek için nasıl bir metodoloji uygulanacağı, çalışma sahalarının nasıl ortaya konacağı ve en önemlisi ise askerî tarih öğretiminin çağın ihtiyaçlarını ne şekilde karşılayacak olması gerektiği son dönemlerde yeniden tartışmaya açılmıştır.

Ayrıca askerî tarihçiliğin çalışmalarını askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak için mi yoksa stratejik seviyede karar alıcılar için mi yürüteceği veya ikisi arasında dengenin nasıl sağlanacağı yeni bir problem sahası olarak durmaktadır. Çünkü askerî tarih ilminden beklentiler; akademik dünya, askerler ve idareciler tarafından farklılıklar taşımaktadır. Akademik camia, askerî alanda yaptıkları çalışmalara daha fazla bilim dünyasının değerleri ve beklentileri açısından yön verirken, askerî tarihin çıktılarını kullanacak olan askerler ve sivil idare ise bu sonuçların pratikte nasıl uygulanacağı ve nasıl bir fayda edileceği üzerinde durmaktadır. Mevcut bu sorunları aşmak için askerî tarih alanında yapılacak çalışmaların farklı disiplinlerde uzmanlık alanı olan araştırmacılar yanında askerlerin ve üst düzey devlet yöneticilerinin birlikte çalışabileceği bir alan haline gelmesi bilim dünyası için oldukça katkı sağlayacaktır.

Ayrıca askerî tarih, genel tarih içerisinde ve tarih bütününe bir parçasıdır. Bu nedenle askerî tarih yazımında ve öğretiminde genel tarih metotları ve yöntemi tatbik edilir. Fakat askerî tarih ve öğretimi, stratejik yaklaşımları daha fazla barındırması ve ortaya koyacağı sonuçların karar alıcılar tarafından tatbik edecekleri kararlarına yön vermesi açısından oldukça hayati öneme sahiptir. Askerî tarih kapsamında yapılmakta olan harp tarihi incelemesinde genel olarak şu üç kaide ışığında bir yaklaşım gerekmektedir. Harp tarihi genişliğine incelenmelidir. Yani sadece o harbi alarak yapılacak olan analizler bizi yanlış noktalara getirebilir. Harbin başında hangi gelişmeler olmuş? Harbin neticesinde hangi siyasi, iktisadi hasılatlar netice bulmuş? sorularına da cevap aranmalıdır. Ayrıca harp tarihi; sadece resmî kaynaklardan değil, hatıralardan, mektuplardan, harp tarihi ceridelerinden de inceleme yaparak derinliğine bir araştırma gerektirmektedir. Bu ikinci kaide olan derinliğine incelemede kaynakları zenginleştirmek, araştırmacıyı çok farklı yönlere sürükleyerek hadiseleri daha kapsayıcı ele almasına katkı yapar. Harp analizlerden üçüncü kaide ise arazi ve coğrafya incelemesidir (Akargün 1992: 02-07, 08). Yeryüzü şekillerinin muharebelere olan etkisi ortaya konmadan yapılacak bir tahlil birliklerin imha olmasına neden olabilmektedir.

Harp tarihi olayları; harp prensiplerini uygun şekilde uygulayıp başarıya ulaşan, uygulamayan komutanların ise hezimetle muharebe meydanlarından ayrıldığını göstermektedir. Bu nedenle orduların kuvvet analizlerini yapabilmek için harp prensiplerinin ortaya konması gerekmektedir. Hedef, taarruz, sıklet merkezi, kuvvet tasarrufu, manevra, emir ve komuta birliği, emniyet, baskın, sadelik gibi esasları içeren harp prensipleri (Akargün 1992: 02-09, 10; Field Manuel 1993: 2-4, 2-6) yapılacak olan analizlerde gerçekçi ve somut olarak ortaya konmalıdır. Fakat harp tarihi analizleri yapabilmek için sadece harp prensiplerini bilmek yeterli değildir. Öncelikle analizcinin sağlam bir strateji bilgisine sahip olması gerekir. Bunun yanında ayrıca askerî hiyerarşideki en küçük yapı taşı tim/mangadan ordulara kadar birlik yapılarını ve bu yapıların taktik ve operatif seviyelerdeki sevk ve idaresini de bilmek gerekir (Berkman 1949: 18). Ayrıca askerî tarih muhakkikleri, her birliğin seviyesine göre farklı olan birlik psikolojilerini ve psikolojinin askerî unsurlara nasıl yön verdiğini anlaması gerekmektedir. Yoksa araştırmacı sadece çatışma ve muharebelere saplanarak büyük resmi görme de zorluk yaşayabilir.

Harp tarihi incelemelerinde tarihe geçen komutanların analizleri oldukça önemlidir. Biyografiler sadece hayat hikâyeleri şeklinde değil, tarihin seyrine yaptıkları etkinin yorumuna imkân tanıyacak şekilde okuyucuya aktarılmalıdır (Türk Harp Tarihi Derslerinde Adı Geçen Komutanlar 1983: III.) Harp tarihi dersleri; muhakkak askerî coğrafya dersleri ile eklemlenmelidir. Coğrafi tüm unsurlar, dağlar (Ener 1937), denizler, ovalar, nehirler analizlerde göz önünde bulundurulmalıdır. Coğrafi analizler muhakkak taktik, operatif ve stratejik seviyede yapılmalıdır. Kuşkusuz bir ülkenin ve ordusunun değerine askerî coğrafya etki etmektedir (Tümerdem 1946: 9-14).

Mümkünse harp tarihi hocaları hem askerî coğrafya hem de harp tarihi konularında uzman olmalıdır. Zira harp/askerî tarih, askerî coğrafya birbirlerinin tamamlayıcısı gibidir. Askerî tarihte arazi arızaları sıradağlar, dağlar, nehirler şeklinde bir nevi daha kapsamlı askerî coğrafya açısından ele alınırken, harp tarihinde bazen bu arazi arızaları tepe, sırt, sağrı, derecik gibi daha küçük ölçekli olarak karşımıza çıkmakta ve değerlendirmeye alınmaktadır. Çünkü bazen önemsiz görülen küçük bir kaya parçası arkasında yapılan bir savunma orduların intikalini ya da taarruzlarını durdurabilmiştir. Bundan dolayı askeri tarih eğitiminde bu hususa dikkate edilmelidir.

Öte yandan Osmanlı askerî tarihine dair alan çalışmaları, günümüzde meslekten asker veya meslekten tarihçi olan kişilerin çalıştığı bir saha olmaktan farklı bir boyuta dönüşmüştür. Günümüzde disiplinlerarası çalışma mantığı ve diğer disiplinleri birbirleri ile kaynaştıran ve

onları birleştirerek daha güçlü kılan bir sistematik yaklaşımı (Senge 1990: 20) ile harp tarihçiliği yeni bir askerî tarihçilik anlayışını ortaya çıkarmıştır (Kapıcı 2012: 130).

Mevcut gelişmelerin ortaya çıkardığı bu sistem mantığı içinde böyle bir dönüşüm, askerî tarih açısından kuşkusuz yeni ufuklar açarak yeni sonuçları ve yorumlamaları getirecektir. Günümüzde bu tarz yaklaşımları ile Gültekin Yıldız, Cevat Şayin, Fatih Yeşil, Ali Fuat Örenç, Mehmet Beşikçi, Mustafa Yeni, Hakan Karagöz (Şayin-Yıldız 2012) ve Figen Atabey (Atabey 2006) gibi araştırmacılar uyguladıkları tekniklerle askerî tarihçiliğe çok farklı bakış açıları kazandırmışlardır.

Bununla birlikte askerî tarih eğitim programlarında geçmişin tüm mevcut hadiselerini incelemek mümkün değildir (Berkman 1949: 23). Zira Birleşmiş Milletler'e göre sadece 1945'ten günümüze 500 kadar savaş yaşanmıştır (Archer-Ferris vd. 2006: 539). Lakin içerik olarak gerek ülke tarihinde gerekse dünya tarihinde dönüm noktaları olmuş hadiselerin tüm detayları ile ele alınması gerekmektedir. Her ne kadar tarihi olaylarda mutlak benzerlik olmasa da analizler yapabilmeye örnek harp tarihi şablonları, bir yol gösterici olacaktır. Harp tarihi olaylarının çokluğu yanında harp tarihi ders programlarının süresi belirlenirken zamanın sınırlı olması bir başka tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu aşmanın pratik yollarından biri, harp tarihi simülasyonlarının hayata geçirilerek, araştırmacıların hadiseleri canlandırma yeteneğinin artırılması olabilir. Silah teknolojilerinin değişiminde rol oynayan faktörlerin tespitinde deneysel tarih (Özveri 2012: 41) uygulamaları ile geliştirilecek olan bu simülasyonlar, gelecekteki olası savaş malzemelerini ve savaşları kurgulamakta bir vasıta olacaktır.

Öte yandan harp tarihi derslerindeki örnek olay çözümlemeleri yakın zamandan başlayarak uzak zamana doğru yapılması tarih analizleri yapanın işini kolaylaştıracaktır. Zira *“yakın tarihi yaşayan herkes bir ölçüde tarihçidir ve herkes kendi zihniyetini ifade eden bir kalem sahibi gibidir* (Ortaylı 2011: 143).” Çok daha geçmişi canlandırmak ve ilişki kurabilmek yakın döneme göre nispeten zordur. Fakat günümüzün hadiselerini referans alabilerek bilimsel donanımımız ve kabiliyetimiz nispetinde geçmişin hadiselerinden çıkarımlarda bulunabilir ve bunu daha da ileriye götürebiliriz.

Bu nedenle askerî tarihçiler/harp tarihçileri öncelikle yakın askerî ve harp hadiselerini tam ve doğru analiz ederek, doğru sonuçlara vararak meseleleri adeta özümsemiş bir şekilde harp/askerî tarihi açısından ele almalıdır. Tarih arasında mutlak bir kopukluk yoktur ve geçmişin muhakkak bir izi sonraki hadisede, dolayısı ile günümüzde mevcuttur. Bu izler, bizi uygun yöntemlerle tarihin doğru noktalarına getirecektir. Bu metot ile harp tarihçileri/askerî tarihçiler; öncelikle Fırat Kalkanı Harekâtı, Suriye'deki yaşananlar, Körfez Harekâtı, Ukrayna'da yaşanan son gelişmeler, terör örgütlerinin neden olduğu krizler ve çatışma ortamları gibi yakın dönem hadiselerini ele alarak daha geriye doğru kronolojik hadiselerin analizlerini ortaya koymalıdır. Bu husus, harp tarihçileri/askerî tarihçiler için oldukça elzem bir konudur. Çünkü savaşlar tarihi devam etmektedir. Harp tarihçileri/askerî tarihçiler daha çok taze olmuş gelişmelerin tecrübelerini insanlık için sunmamışken Kadeş Savaşı'ndan, Roma'da yaşanan savaşlardan bahsetmesi biraz fantezi gibi kalacaktır. Karar mekanizmaları, yakın dönem askerî tarihi/harp tarihi analizleri sayesinde bir sonraki hayati kararları tatbik etmektedirler. Bir önceki savaşlardan gereken dersler çıkarılmadan karşı karşıya kalınan son savaşla ilgili yanlış bir karar verilmesi, maliyetinin belki de öncekilerden bile ağır olmasına neden olabilir. Geç kalınması durumunda karar mekanizmaları, verilecek yanlış kararlarla toplumu belki de çok büyük felaketlere sürükleyeceklerdir. Böyle bir durumda harp tarihçileri/askerî tarihçilerin vebali oldukça büyük olacaktır. Çünkü insanlık için en gerekli zamanda yaşanmış hadiseleri tam olarak ortaya koymadıkları için tarih önünde vazifelerini yerine getirmedikleri ithamı ile karşı karşıya kalacaklardır.

Askerî tarih araştırmalarında yeni bir yaklaşım öne süren Cevat Şayin ise “3T-teşkilat, teçhizat, tefekkürat” ekseninde bir bakış açısı ile yeni bir sentez yöntemini (2012: 75) gündeme alarak harp tarihi/askerî tarih çözümlemelerinde yeni bir ufuk açmıştır. Buna bir de “talim” konu başlığını ilave etmekte yarar vardır (4T). Zira “*Temel savaş eylemi olarak kahramanca düellonun ortadan kalkması ile bunun yerine genel kabul gören bir yasa ve uygulamalar hukukuna bağlı kollektif çarpışma*”ların geçmesi ile birlikte talim ve disiplin orduların hayatına girmiştir (Keegan 2001: 11). Orduların eğitim süreçleri, geçirdikleri merhaleler; teşkilat, teçhizat ve fikir yapılarını etkilemiştir.

Öte yandan harp/askerî tarihçiliği açısından yabancı arşivler, özellikle Balkan ve Doğu Avrupa ülkelerinin arşivleri Osmanlı tarihi dolayısı ile önemli kaynaklardır (Ortaylı 2011: 198). Her ne kadar daha II. Dünya Savaşı yıllarında İngiltere, Almanya, ABD askerî yardımları (Sediroğlu 2014) ile gelişme başlayan ve NATO süreci ile geline nokta, diğer alanlarda olduğu gibi askerî tarih alanında da bu devletlere ilgiyi arttırmıştır. Bunun sonucu olarak Türk araştırmacılar; İngiliz ve ABD arşivlerine daha fazla yönelmişlerdir. Bu ise harp tarihi analizlerinin eksik kalmasına neden olmuştur. Oysa Osmanlının son döneminin Slav unsurlar ile kaderinin başta Balkan coğrafyası olmak üzere pek çok farklı coğrafyada kesişmiş olması nedeni ile başta Rusya olmak üzere Yunan, Bulgar, Avusturya arşivleri araştırılmayı beklemektedir. Osmanlı askerî tarihçiliği açısından zengin kaynak içeren Rusya Federasyonu Arşivlerinde inceleme yapabilmek için Rusça günümüzde ayrı bir önem taşımaktadır. Fakat bu arşivler için dil tek bir sorunsal değildir. Zira günümüzde Rus arşivlerinden çeşitli bürokratik engellerden dolayı da tam olarak istifade edilememektedir (Kapıcı-Köremezli 2012: 131).

Günümüz askeri tarih öğretiminde Batılı kaynaklardan istifade edebilmek kuşkusuz önemlidir. Ama bunu çokta abartmamak gerekmektedir. Zira son 400 yıl içinde İngilizce konuşulan dünyanın tarihi ve bu tarihten ilham alan unsurlar “*hiç şüphesiz, tarihte büyük bir yer tutmaktadır. Fakat bunu evrensel tarihin merkezi ve başka her şeyi de onun çevresi saymak kötü bir bakış çarpıklığıdır*” (Carrs 2002: 170).” Kuşkusuz ülkede harp tarihi/askerî tarih alanında araştırma bekleyen pek çok kaynak mevcut olup kaynakları dengeli kullanmak gereklidir.

Harp tarihi/askerî tarih öğretiminde, harp tarihi mekânları açısından Türkiye oldukça zengin bir ülke konumundadır. Mevcut harp tarihi alanları, askerî tarihi olayları anlama ve yorum getirmede açısından oldukça önemlidir. Bir taraftan mevcut harp tarihi alanları donanımsal olarak her geçen gün gelişmekte, diğer yandan da yenileri yapılmakta ve bu bölgelere daha fazla gezi programları düzenlenmektedir. Bir nevi askerî tarih/harp tarihinin tahayyülünde etkili olan bu bölgeler, öğretim safhasında harp tarihini genç nesillere sevdirmekte ve gelecek dönem bilim dünyasında yer alacak olan askerî tarih/harp tarihçilerin daha donanımlı olmasına katkı sağlamaktadır.

Askerî tarih/harp tarihi alanında bu olumlu gelişmeler yaşanırken bilim dünyası da bu konuda kendi sorunlarını çözme gayretindedir. Bu sorunlardan biri askerî tarih alanında gerekli düzenleme ve çalışma yapılmamış olduğuna dairdir. Bu konuda Gültekin Yıldız; Türkiye’de hiçbir üniversite ve vakıf üniversitesinde askerî tarih veya askerî sosyal bilimlerle ilgili bir bölüm, enstitü, araştırma merkezi açılmadığını, yakın zamana dek lisans ve lisansüstü bu temalarla ders verilmediğini, son seneler müstesna uzun süre lisansüstü tez çalışmaları yapılmadığını belirtmiştir. Yine O’na göre öğretimde yakın zamana kadar gerek Kuvvet Akademileri gerekse Harp Okullarında okutulmuş olan harp tarihi içerik olarak yetersizdir (Yıldız 2012: 11). Bu durumun, son dönem yapılan düzenlemeler ve çalışmalar ile sorunların aşılmasında yeni bir sistematığe kavuştuğu görülmektedir. Zira yakın zamanda, 31 Temmuz 2016’da Millî Savunma Bakanlığı’na bağlı olarak kurulan Millî Savunma Üniversitesi bünyesindeki Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü’ndeki Askerî Tarih Programı’nın

araştırma odaklı ve disiplinlerarası bir metot öngörüyor (MSÜ Harp Tarihi Anabilimdalı: 2018) olması güncel askerî tarih anlayışının gerekliliğinin bir sonucudur. Bununla birlikte aynı enstitüde icra edilen askerî tarih lisansüstü programının ders içeriği yönünden oldukça farklı disiplinlerden oluştuğu görülmektedir.

Sonuç

Avrupa’da XVIII. yüzyılda ortaya çıkan ve akla öncülük tanıyarak yeni bir düşünce sistemi oluşturan Aydınlanma Çağı, mutlak monarşilerin yerine cumhuriyetin kurulmasına öncülük eden Fransız İhtilâli ve aletin yerini makinanın almasına öncülük eden Sanayi Devrimi ile dünyamız çok hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Bu değişim; her alanda olduğu gibi bilim dünyasında da kendini göstermiştir. Bu değişimin bir sonucu artık bağımsız, tek başına araştırmalar yaparak insanlık âlemi için katkı sağlayan bilim dalları yerine çok daha kapsamlı ve diğer disiplinler ile beraber koordineli çalışma felsefesini benimsemiş yeni disiplinler ortaya çıkmıştır.

İşte bu değişim, her alanda olduğu gibi tarih ilminde ve onun alt disiplini olan harp tarihinde yeni yaklaşımlar getirmiştir. Çünkü geçmiş dönemin tarih ve harp tarihi analiz şablonları, günümüz ihtiyaçların karşılamaktan oldukça uzak kalmıştır. Geliştirilen bu yeni yaklaşımlar ve metodolojik yöntemler ile muharebelerin etüdü anlamında kullanılan harp tarihi ifadesi evrilerek askerî tarih kavramına dönüşmüştür. Bu dönüşüm neticesinde harp tarihinin önceki dönem ortaya koyduğu çalışma konu başlıklarını da içerecek şekilde askerî tarihin; sosyolojiden mühendisliğe, antropolojiden coğrafyaya, paleografyadan filolojiye kadar pek çok farklı disiplini bünyesinde barındıran ve yeni öğretim anlayışı ile yerini alan taze bir disiplinlerarası alan olduğunu söylemek mümkündür.

Günümüzde ortaya çıkan bu disiplinlerarası askerî tarih an asker kökenli araştırmacıların tekelinden çıkarak oldukça farklı uzmanlık konuları olan akademisyenlerin ilgi odağı olmuştur. Farklı alan uzmanlığı olan bu akademisyenlerin ortaya koyduğu çalışmalar ise şimdiye kadar askerî tarih/harp tarihi alanında eksik kalmış boşlukları tamamlamaktadır. Fakat bu sefer başka bir sorun belirmiştir. Bu sorun ise askerî tarihçiliğin çalışmalarını taktik ve operatif seviyede askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak için mi yoksa stratejik seviyede karar alıcılar için mi ortaya konacağı hususu, ya da ikisi arasında dengenin nasıl sağlanacağıdır. Öte yandan askerî tarih ilminden beklentilerin akademik dünya, askerler ve idareciler tarafından ortak paydada nasıl buluşturulacağı bir başka problem sahası olarak durmaktadır.

Tüm bu sorunları aşmak için askerî tarih alanında yapılacak çalışmaların farklı disiplinlerde uzmanlık alanı olan araştırmacılar yanında askerlerin ve üst düzey devlet yöneticilerinin birlikte çalışabileceği bir alan haline gelmesi bilim dünyası için oldukça katkı sağlayacaktır. Farklı kurumların birlikte yapacakları ortak çalışmalar, elde edilecek bilimsel sonuçlara ve çıktılara sinerjik etki yaparak üretkenliği ve verimliliği arttıracaktır.

Yaşanmış tecrübeler, insanlık var oldukça şiddetin yani savaşların devam edeceğini göstermektedir. Bu nedenle buradaki asıl mesele, savaşların geleceğinin nasıl olacağını tam ve doğru ortaya koyabilmektir. Bunu yapabilmek içinse geçmişin savaş tecrübelerini ortaya koyan harp tarihi analizlerini uygun seviyelerde yapmak ve yapılanları strateji kavramının süzgecinden geçirilmiş askerî tarih analizleri ile perçinlemek gerekmektedir. Bu ise oldukça sistematik, disiplinlerarası bir yaklaşım ve çok farklı fonksiyon alanlarında uzmanlaşmış muhakkiklerin müşterek çalışması ile mümkündür.

Kaynakça

I. Resmî Yayınlar

Birinci Askerî Tarih Semineri Bildiriler-I (1983), Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

Türk Harp Tarihi Derslerinde Adı Geçen Komutanlar (1983), İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.

FM (Field Manuel)-100-5 (1993), ABD, Washington.

II. Anılar

KOCATÜRK, Kenan (1999), *Bir Subayın Anıları (1909-1999)*, İstanbul: Kastaş.

III. Tetkik Eserler, Makaleler ve Tezler

AFYONCU, Erhan (2010), *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu IV*, İstanbul: Yeditepe, 9.Bs.

AKARGÜN, S.Erden (1992), *Harp Tarihi Ders Kitabı-I*, Ankara: KHO Matbaası.

AKAD, M.Tanju (2013), *Askerî Tarihte Stratejik Düşünce*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

(1992), *Stratejik, Taktik, Teknolojik ve Jeopolitik Yönleriyle 20.Yüzyıl Savaşları*, C.2, İstanbul: Kastaş.

ALPTEKİN, İrfan (1949), *Harp Tarihi Notları*, Ankara.

ARCHER, Christon I.-vd. (2006), *Dünya Savaş Tarihi*, Çev. Cem Demirkan, İstanbul: Akyüz Yayın Grubu.

ATABEY, Figen, (2006), *Karadeniz’de Türk Donanması-Birinci Dünya Harbi ve Millî Mücadele Dönemi*, Ankara.

AYDIN, Mustafa-vd. (2012), *Strateji ve Güvenlik*, (Ed. Mustafa Aydın, Ahmet Halûk Atalay) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No:2731.

BERKMAN, Tahsin (1949), *Harp Tarihi*, Ankara: Harp Okulu Basımevi.

CARRS, Edward Hallett (2002), *Tarih Nedir?* (Çev. Misket Gizem Gürtürk), İstanbul: İletişim Yayınları.

CLAUSEWITZ, Carl Von (1989), *On War*, (Edited and Translated by Michael Howard and Peter Paret), New Jersey: Princeton, Princeton University Press.

ÇORUHLU, Tülin (1989), “Ahmed Muhtar Paşa, Ferik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul: s.106-108.

DEMİRCİOĞLU, Ömer Faruk (2018), “Hibrit Harekât Ortamının Askeri Liderliğe Etkileri”, *Kara Kuvvetleri Dergisi*, Sayı 55, s.8-20.

ENER, Suat (1937), *Türkiye’nin Sıradağları, Havzaları, Anayolları*, Ankara.

ERENDİL, Muzaffer (1990), *Askerî Tarih ve Türklerde Askerî Tarih Çalışmaları*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

FAYDA, Mustafa (2011), “Tarih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.40, İstanbul: s.30-36.

FERİK Ahmet Muhtar Paşa (2014), *Kırım Harbi’nde Silistre Müdafaası 1853-1954 Tuna Seferi*, Hazırlayanlar: Gültekin Yıldız, Fatih Tetik, İstanbul: Türkiye İş Bankası

Yayınları.

- JOMINI, Antoine Henri (2002), *Savaş Sanatı'nın Ana Hatları*, Çev. Selma Koçak, İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- KAPICI, Özhan, İbrahim Köremezli (2012), “Osmanlı Askeri Tarihçiliğinin Eksik Aynası: Rusya Federasyonu Arşivleri”, *Osmanlı Askerî Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar, Yeni Yaklaşımlar*, Cevat Şayin-Gültekin Yıldız (Derleyenler), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.130-155.
- KEEGAN, John (1994), *A History of Warfare*, Vintage Books, New York.
- John (2001), *2500 Yıllık Savaş Tarihi*, Çev.: Ali Çakıroğlu, İstanbul: Aykırı Tarih.
- KESKİN, Alev (Nisan 2016), “Kuruluşunun 100.Yıldönümünde ATASE Daire Başkanlığı”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı 428, ss.4-15.
- ORTAYLI, İlber (2011), *Tarih Yazıcılık Üzerine*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2.bs.
- ÖZCAN, Abdülkadir (2013), “Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış”, *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, İstanbul: s.271-293.
- ÖZVERİ, Murat (2012), “Deneyisel Tarih Çalışmalarına Bir Örnek Olarak Osmanlı Okçuluğu”, *Osmanlı Askerî Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar, Yeni Yaklaşımlar*, Cevat Şayin-Gültekin Yıldız (Derleyenler), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.38-57.
- SEDİROĞLU, Serdar Cem (2014), *Türk Basını Ekseninde Anılar ve Arşiv Belgelerinde Türk Silahlı Kuvvetleri (1939-1945)*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- SENGE, Peter M. (1990), *Beşinci Disiplin*, Çevirenler Ayşegül İlideniz, Ahmet Doğukan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 5.bs.
- ŞAYIN, Cevat (2012), “Askeri Tarih Araştırmalarında Yeni Bir Yaklaşım 3T (Teşkilat, Teçhizat, Tefekkürat)”, *Osmanlı Askerî Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar, Yeni Yaklaşımlar*, Cevat Şayin-Gültekin Yıldız (Derleyenler), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.58-88.
- TURAN, Şerafettin (1983), “Askeri Tarih'in Tarih İçinde Yeri”, *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler-I*, Ankara: Genkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, s.11-25.
- TÜMERDEM, İ. Hakkı (1946), *Türkiye Süel Coğrafyası-Türkiye Yereyini Operatif, Tabiye ve Harp Tarihi Bakımından İnceleme*, Ankara: 3.bs.
- UZUNDAL, Edip (2013: 2 (2)) “19. Yüzyıl Tarih Yazıcılığı ve Ahmed Cevdet Paşa”, *Turkish History Education Journal- Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, s.108-128.
- YEŞİL, Fatih (2017), “Kara Kuvvetlerinde Avrupalı Danışmanlar”, *Osmanlı Askeri Tarihi-Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*, (Ed.Gültekin Yıldız), İstanbul: Timaş Yayınları, s.113-139.
- (2012), “Mühendis ve Tarihçi: Askeri Tarihçi: Askerî Tarihçilikte Disiplinlerarasılık ve Asker-Sivil Diyalogu”, *Osmanlı Askerî Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar, Yeni Yaklaşımlar*, Cevat Şayin-Gültekin Yıldız (Derleyenler), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.23-28.
- YILDIZ, Gültekin (2012), “Bütüncül, Karşılaştırmalı ve Felsefî Bir Askerî Tarih'e Doğru: Türkiye'de Askerî Tarih Araştırması ve Öğretiminin Geleceği Üzerine”, *Osmanlı Askerî Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar, Yeni Yaklaşımlar*, Cevat Şayin-Gültekin Yıldız

(Derleyenler), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.3-22.

Gültekin (Ed.) (2017), *Osmanlı Askeri Tarihi-Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*, İstanbul: Timaş Yayınları.

YILMAZ, Veli (1993), *Yakın Dünya Harp Tarihi Özetleri*, İstanbul: Harp Ak. Basımevi.

YILMAZ, Sait (2017), *Uluslararası Güvenlik-Teori*, Ankara: Kaynak Yayınları.

IV. İnternet

“MSÜ Harp Tarihi Anabilimdalı”, Erişim tarihi: 2018.01.10,

http://www.kho.edu.tr/akademik/enstitu/askeri_tarih.html, Erişim Tarihi 10.01.2018, 20.33.